

מדבר שקר תרחק? הרב מואיז נבון

בראשית פרק כז, לג-לו

לג) ויחרד יצחק חרדה גדלה עד־מאד ויאמר מי־אפוא הוא הצד־ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם־ברוך יהיה: (לד) כשמע עשו את־דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד־מאד ויאמר לאביו ברכני גם־אני אבי: (לה) ויאמר בא אחיד במרמה ויקח ברכתך:

בראשית פרק כט, (יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בִּרְבֵקָה הוא ותרץ ותגד לאביה:

ילקוט שמעוני תורה פרשת ויצא רמז קכד

ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא (כ"ט, י"ב) אם לרמאות כי "אחי אביה הוא" ואם לצדקות "וכי בן רבקה הוא".

ילקוט שמעוני תורה פרשת ויצא רמז קכה [עם תרגום קל] (גם בבבא בתרא דף קכג עמוד א)

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" (כ"ט, י"ב) והלא בן אחות אביה הוא?! אלא א"ל תנשאי לי, א"ל כן. אבל יש לי אבא רמאה ולא יכלת ליה. א"ל מאי רמאותיה? א"ל יש לי אחתא גדולה ממני ולא מינסבא לי לפנייה. א"ל אני אחי אביה ברמאות. [א"ל] וכי מותר לצדיקים לפעול **ברמאות**? כן, דכתיב "עם־נָבֵר תִּתְבָּר וְעִם־עֲקֹשׁ תִּתְפַּל". מסר לה סימנין...

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ח

והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא אמרו (תבוא כח) והלכת בדרכיו. וכבר כפל צווי זה ואמר (עקב י ויא) ללכת בכל דרכיו ובא בפירוש זה מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק אף אתה היה צדיק מה הקדוש ברוך הוא נקרא חסיד אף אתה היה חסיד וזה לשון ספרי (ס"פ עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (ראה יג) אחרי י"י אלהיכם תלכו ובא בפירוש גם כן (סוטה יד א) שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עילוי רב:

Dr. Frimer, Tradition, Vol 13, (1973) A Midrash on Morality ...

...the dilemma of "moral man and the immoral situation." How ought he to act when entrapped in an immoral setting or, even worse, an immoral social order? Is he obligated to remain morally consistent and steadfast, refusing to compromise his standards of the right no matter what the cost? Must he allow himself to be outwitted, outmaneuvered and robbed as the price of ethical integrity? Or can two play the same game?

בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף קכג עמוד א

הצדיקים אסור להם לילך בדרך שיהא בו שום צד של רמאות אף על פי שאין בו גזל או גנבה או רמאות גמורה ומ"מ אם יש להם עסקים עם בני אדם הרמאים ומתיראין מהם שאם יהו הולכין עמם בתמימות תהא יד רמאותם גוברת עליהם אף הם יכולים להראות עצמם כמתיראים את הרצועה מעט עד כדי שיעור שבו יהו נשמרים מהם. והוא שאמר יעקב אבינו עם לבן אחיו אני ברמאות יראה גם כן שכל תנאים שאדם עושה עם כיוצא באלו אפילו נשבעו עליהם דעתם שכל שהם מתיראים את הקשר יהא הקשר מותר מצד החסיד גם כן ...:

~ פרמטרים הנלמדים מהמדרש ע"פ פרימר ~

(1) מוניטין כללי

מדרש אגדה (בובר) ויצא - וישלח לב - עם לבן גרתי. אעפ"י שהייתי דר עם לבן הרשע, ... מדרש תנחומא (ורשא) וישלח א - אמר אף על פי שישבתי עם לבן שהוא אב הרמאים ...

(2) עדות ספציפי למקרה

ילקוט שמעוני - ... אבל יש לי אבא רמאה ולא יכלת ליה. א"ל מאי רמאותיה? א"ל יש לי אחתא גדולה ממני ולא מינסבא לי לפנייה.

(3) לפעול רק בהגנה עצמית

ילקוט שמעוני תורה פרשת ויצא רמז קכד
ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא (כ"ט, י"ב) אם לרמאות כי "אחי אביה הוא" ואם לצדקות "וכי בן רבקה הוא",

(4) להמנע בכל דרך האפשרית

ילקוט שמעוני - ... מסר לה סימנין

(5) נסיבות המקרה הם כבדים ביותר

ילקוט שמעוני - ... א"ל תנשאי לי, א"ל כן.

~ על השקר ~

• השלום

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב

וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון: מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר: אביך צוה וגו' פה תאמרו ליוסף אָנָּא שָׂא נָא פִּשְׁעֵי אַחִידֵי וְגו'. ר' נתן אומר: מצוה [לשנות בדבר השלום], שנאמר: ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו'. [רש"י] וכתוב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח וגו' הקדוש ברוך הוא צוה לשנות. דבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב: ואדוני זקן, ולבסוף כתיב: ואני זקנתי.

• דרכי השלום (הרגשות ויחסים טובים)

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף טז עמוד ב

תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: [דף יז עמוד א] כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה: הרי שהיתה חיגרת או סומא, אומרי' לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה: מדבר שקר תרחק! אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף יז עמוד א

פירוש דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק.

• ענוה, צנעה, ומניעת נזק

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף כג עמוד ב

דאמר רב יהודה אמר שמואל: בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו: במסכת, ובפוריא, ובאושפיזא.

• שמירת רכוש מבני-בלייעל

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף כז עמוד ב

מתני'. נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין, שהיא תרומה - אף על פי שאינו תרומה, שהן של בית המלך - אף על פי שאינן של בית המלך.

• אבידות/הפסדים בעסק

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכירות פועלים סימן שלג

... בדבר האבדו, כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזור בו... אא"כ נאנס, כגון שחלה... או ששמע שמת לו... ואם לא נאנס, וחזר בו, אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור כששכר את אלו, ועכשיו אינו מוצא, שוכר עליהם או מטען... כיצד מטען, אומר להם: סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים, עד שיגמרו מלאכתן, ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה; ...

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מט עמוד א

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מה תלמוד לומר הין צדק [בפסוק: "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לקם אני יקוק אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים"]? והלא הין בכלל איפה היה? אלא לומר לך: שיהא הין שלך צדק, ולאן שלך צדק!

שולחן ערוך חושן משפט הלכות מקח וממכר סימן רד סעיף ז

הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע ה"ז ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

~ על האמת ~

שבת דף נה עמוד א - דאמר רבי חנינא: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

פסחים דף קיג עמוד ב - שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, ...

סנהדרין דף צב עמוד א - ואמר רבי אלעזר: כל המחליף בדיבורו - כאילו עובד עבודה זרה,

סוטה דף מב. - א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: ... וכת שקרים, ...

(שמות כג), מדבר שקר תרחק